

HISTORICAL AND SOCIAL SIGNIFICANCE OF AMIR TEMUR'S "STRUCTURES" AND NAPOLEON'S "CODES". (COMPARATIVE ANALYSIS)

Urinov Jonibek Bahodirovich

Graduate students of TSU

Irgasheva Nazokat Mirkamilovna

Law teacher Yunusabad district, 288th school

Abstract

In this article, the two great personalities - Amir Temur and Napoleon Bonaparte - have a striking resemblance, the Sahibkiran's "Tuzuklar" and Napoleon's "Codex" are legal sources as a spiritual heritage, the division of powers, constitutional principles and their consistent implementation in government. balance, statehood and diplomacy, military skills, creative potential, views on science, art and architecture, the implementation of royal work on the basis of councils and events, the interests of the people in each matter. It is shown that the ideas and views expressed in these books of these great figures are important not only for their time, but also for present and future generations.

Keywords:

Timur's "Tuzuklar", Napoleon's "Code", legal equality, legality, freedom, property rights, inheritance and compulsory rights, women's rights and the equality of women with men.

Аннотация

Мазкур мақолада бу икки буюк шахс-Амир Темур ва Наполеон Бонапарт фаолиятида ёрқин ўхшашлик, Соҳибқироннинг "Тузуқлар"и ва Наполеоннинг "Кодекс"лари маънавий мерос сифатида ҳуқуқий манба эканлиги, бу манбаларнинг ҳокимиятлар бўлиниши, конституциявий принциплар ҳамда уларни ҳаётга изчил татбиқ этиш, ҳокимиятлар ўртасидагимувозанатни ушлаш, давлатчилик ва дипломатия, ҳарбий маҳорат, бунёдкорлик салоҳияти, илм-фан, санъат ва меъморчиликка оид қарашлари, салтанат ишларини кенгаш ва тадбир асосида амалга ошириш, ҳар бир масалада эл манфаатини ўйлаб иш тутиш билан боғлиқ жиҳатлари ёритилган. Бу улуғ сиймоларнинг мазкур китобларида ифода этилган ғоя ва қарашлар нафақат ўз даври, балки бугунги ва келгуси авлодлар учун ҳам муҳим аҳамият касб этиши кўрсатилган.

Калит сўзлар:

Темур "Тузуқ"лари, Наполеон "Кодекс"лари, ҳуқуқий тенглик, қонунийлик, эркинлик, мулкдорлик ҳуқуқи, меросий ва мажбурий ҳуқуқлар, аёлларнинг ҳуқуқлари ва аёлларни эркаклар билан тенглаштириш.

Аннотация

В этой статье две великие личности-Амир Темур и Наполеон Бонапарт - имеют поразительное сходство, «Тузуқлар» Саҳибқирани и «Кодекс» Наполеона являются юридическими источниками как духовное наследие, разделение властей, конституционные принципы и их последовательное осуществление в управление, чтобы поддержать баланса сил между властями, государственность и дипломатия, военное мастерство, творческий потенциал, взгляды на науку, искусство и архитектуру, выполнение королевских работ на основе советов и мероприятий, интересы народа в каждом вопросе. Показано, что идеи и взгляды, выраженные в этих книгах этих великих деятелей, важны не только для своего времени, но и для нынешнего и будущих поколений

Ключевые слова:

«Тузуқлар» Тимура, «Кодекс» Наполеона, юридическое равенство, законность, свобода, имущественные права, наследование и императивные права, права женщин и равенство женщин с мужчинами.

Ҳарбирхалқнинг тарихи да буюқсий молар ҳукмронлик қилган даврлар мавжуддир. Бусий мол арўзлари ҳукмронлик қилган даврнинг узоқ ёқия қин бўлишига қарамасдан бир-бирлари га қайси ди ржиҳатлари билан яқин туриш ади ва аксинча фарқланишади. Бутун дунёга машҳур бўлган тарихий шахслар:

Соҳибқирон Амир Темур (1336-1405) ва император Наполеон Бонапарт (1765-1820) сий моларини солиштирганда, улар ораси да даврий жиҳатдан кескин фарқ (400 йил га яқин.-Ж.Ў) бўлишига қарамасдан уларнинг давлат бошқаруви да, ички сиёсати да, ҳарбий фаолияти да айрим ўх шашликларни учратиш мумкин.

Албатта, Наполеон Бонапарт ва Амир Темур феноменини солиштириш, ўрганиш кечаёки бугун пайдо бўлган ийўқ.

Бу икки буюқ шахснинг фаолиятини солиштирганда Соҳибқирондан

“Тузуқлар”, Наполеондан “Кодекс” лар маънавий мерос бўлиб қолган.

“Уларнинг фаолияти га ҳар хил даврлар да берилган баҳотурли ча бўлишига қарамасдан, бу икки ала буюқ шахснинг тарихи да ўз муноси бўринлари борлигини ҳеч кимин қорқила олмайди”.¹ Албатта, бу икки буюқ шахс фаолияти да ёрқин ўх шашлик, аввало, ўз даври учун буюқ салтанат барпо эта олганлиги дир.

Соҳибқирон “Тузуқлар” и ҳукмдорларнинг туриш-турмуш ва ахлоқ одобмеъёрларини белгиловчи ўзига ҳос бир дастур-ул-амал дир.

“Тузуқлар” да Амир Темурнинг давлатчилик ва дипломатия, ҳарбий маҳорат, бунёдкорлик салоҳияти, илм-

фан, санъат ва меъморчиликка оид қарашлари, салтанатишларини кенга шватад бирасо сида амалга ошириш, ҳар бир масала да элманфаатини ўйлаб иштишти билан боғлиқ жиҳатлари ёритилган

“Мутахассис олимларнинг (А.А.Семенов, М.Пе, Э.Г.Браунваб.) сўзлари га қараганда:

“Темур тузуқлар” и бош датуркий тил да ёзилган. Бутун воқеа бир шахс Амир Темур номи дан ху шҳол этилади ”².

“Темур Тузуқлари” XIV асрнинг II-ярмига оид ижтимоий-сиёсий воқеаларни ўрганишга доир Темур салтанати унинг давлати тизими, бошқарилиши, суд тузилишига оид жуда муҳим қоидалар ва маълумотларни ўзи да акс эттирган тарихий ҳуқуқий манба дир. Тузилиши жиҳатидан “Темур Тузуқлари” маъмурий-ҳарбий кодекс дир.

Амир Темур “Тузуқлар” и икки бўлим дани борат бўлиб, биринчи бўлим да Соҳибқироннинг фао лияти да воми даги сиёсий воқеалар, марказлашган давлат тузиши ўли дагисаъй-ҳаракатлар; иккинчи бўлим да ижтимоий характерга эга бўлган жараёнлар, ҳарбий, иқтисодий масалалар уюси дан соҳибқироннинг қарашлари, фикрлари, тутган ийўли, тажрибаси ўза ксини топан.

“Яна буюр димки, ҳарернинг ҳокимлари ғаразгўй тухмат чиванафси бузуқкишиларнинг тухма тсўзлари билан катта вакич шахслар аҳолиси дан ҳеч кимга жаримасолинмасинлар. Фақат бировн инггуноҳи 4 кишининг гувоҳлик бериши билан исботланса, гуноҳи га яраша жаримасолинсин”³ деган ўғитларнинг ўзиданоқ биз “Тузуқлар” да жамият ҳаёти нақадара долатли тарз да тартибга солинганлигини кўришимиз мумкин н.

Гарчи Наполеон Бонапарт ва соҳибқирон ораси да салкам 400 йиллик вақт фарқ бўлса-да, Наполеоннинг Амир Темурга муносабати ўта ижобий бўлганлигини кўришимиз мумкин.

¹Эргашев Ш. Уч буюқ франсуз.-Т.: “Ўзбекистон”. 2013. -Б.99.

²“Темур тузуқлари” – Т.:1991. -Б.6.

³Ўша китоб. -Б.94.

“Наполеон Муқаддас Елена оролида бўлган пайтда Амир Темур номи ни қайта қайта илқ сўзлар билан тилга олиб турган”⁴. Наполеон ҳам Амир Темур сингарий ирик салтанат ҳукмдори бўлган ва гарчи бора-йўғима мамлакатни 15 йил бошқарган бўлса-да,

Франция ва ҳатто Европа тарихида чуқури зқолдирди. Шарқда Амир Темур “Тузуқлар” ини мерос қилиб қолдирган бўлса, ғарбда Наполеон “Фуқаролик кодекси” нияратди.

“Наполеон кодекси” Франциянинг оғир, ғалаёнли ва алғов-далғовли пайтларида яратилган бўлиб, бу даврда Наполеон Бонапарт олдида мамлакатни барқарорлаштириш ва янги юридика соҳага эга бўлган мустақам ҳукумат тузиш вази фаситура эди.

“Наполеон ҳоқимияттепасига келган даврда мамлакатда 366 та маҳаллий кодексамалқилар эди”⁵. Ўрта срларга ҳос тизимсизлик,

фуқаролар ҳуқуқларининг чалқашлиги ватартибсизлигини тугатиш ватартибгасолиш мақсадида Наполеон Бонапарт томонидан 1804-йилнинг 21-

мартидаянги қонунлар лойиҳаси тузилди ва бу лойиҳа 1807-йил “Наполеон кодекслари” номи билан қабул қилинди. “Наполеон кодекслари” 2281 модда билан борат бўлиб алоҳида қитобларга, қитоблар бўлимларга, бўлимлар бобларга, боблар эса қисмларга ажратилган. Умумий ҳолда, унинг маъмуний ўзида уч элементни: *persona* (шахслар), *res* (буюмлар), *actions* (фаолият, ҳаракат) акс этарди”⁶.

Кодекс Францияда мамлакатни барқарорлаштиришга ватартиблаштиришга жуда қатъий ҳизмат қилди. Унинг асосида жамаиятда ҳуқуқий тенглик, қонунийлик, эркинлик,

мулкчилик ҳуқуқларини тартибга солинди. *Servitut* (хусусий мулкдорлик ҳуқуқи), *uzurfrukt* (ўзга мулкига эгалик қилиш ҳуқуқи) муносабатларини тартибга солиштирилди.

Фуқаролик мажбуриятлари, Оила ҳуқуқи қарор топди. Барчанинг қонунолдида бир дайтенг эканлиги таъминлана бошланди. “Наполеон кодекслари”

нафақат фуқаролик қонунчилигини таъминлади,

балки фуқаролик ҳуқуқи га оид қонунларнинг вужудга келиши ва янги шартларни шарт қилди”⁷.

“Наполеон кодекслари”нинг 1-қитоби 7-515 моддаларни ўзидати ўлаб, фуқаролик ҳуқуқи меъёрлари, фуқаролик ҳуқуқи ҳолати актилари, оила ва никоҳ ҳуқуқларини ўғрисидаги моддаларни ўзичига олади.

2-қитоб 516-710 моддалар билан борат бўлиб, хусусий мулкдорлик ҳуқуқи, *uzurfrukt* ва *servitut* ўғрисидаги моддаларни ўзичига олади. 3-қитоб

711-2281 моддалар билан борат бўлиб, мулкдорлик ҳуқуқи га эга бўлишнинг бошқатурлиқ ўлларига қида,

меросий ва мажбурий ҳуқуқларни ўғрисидаги моддаларни ўзичига олади”⁸.

Наполеон “Кодекслари” да мулк турлари қуйидагиларга бўлинадилар: хусусий мулк, давлат мулки, жамоа мулкларини.

“Кодекслари” да мулкдорнинг еруча тасига бўлган ҳуқуқи батафсил белгиланган, сервитут, қўчмас мулкнинг мерос ҳўрларни ўғрисидаги тақсимланиши аниқ ёритилган.

“Наполеон кодекси” авлоддан авлодга мерос бўлиб ўтадиган ва меҳнат натижасида ортириладиган мулкларни ўғрисидаги тафовутни ўқотди. Оила ҳуқуқи да белгиланган тартибга қўра, никоҳ (черковдатузиладиган аҳднома) тузиш учун шарт бажарилиши керак: 1. Эр-хотин ва уларнинг ота-оналарининг розилиги (имтиёзотомонда); 2. Никоҳ ёшига етган бўлиши (еркакларда 18, аёлларда 15 ёш); 3. Қариндошлик ва бошқаникоҳда бўлмастик.

Фуқаролик кодекси Наполеоннинг ўзи бошчилигидаги махсус комиссия томонидан тайёрланган. Унда хусусий мулк эркинлиги, тадбиркорлик эркинлиги ва оила қонунчилиги

⁴ Граф Лас-Каз. Мемориал Святой Елены. Книга 1. М.: 2014. -С.474.

⁵ https://uk.wikipedia.org/wiki/Цивільний_кодекс_Франції.

⁶ https://uk.wikipedia.org/wiki/Цивільний_кодекс_Франції.

⁷ Тараборин Р.С «Кодекс Наполеона»-научный вестник УрАГС. №3(8) г.Екатиринбург, 2009. -С.3.

⁸ <https://mywordworld.ru/uz/sochineniya/odnim-iz-vazhneishih-sobytii-v-istorii-sila-kulta-imperiya-napoleona-pala/>

каби муҳим қоидалар мустаҳкамланди. Фуқаролик кодексига биноан янги турдаги оилавий муносабатлар ўрнатилди. Аёл олдин XIXаср бошларида Европада ҳуқуқ субъекти сифатида қаралмаган. У эрига ёки отасига тўлиқ бўйсунити кераклигига ишонишган. Биринчи марта Наполеоннинг Фуқаролик Кодекси Европада аёлларга ажрашиш ҳуқуқини берди. Бироқ, аёллар бу ҳуқуқни жуда узоқ вақт сақлаб қолишмаган. 1816 йилда у олиб кетилган ва фақат 1884 йилда тикланган. Фуқаролик Кодекси аёлларнинг ҳуқуқларини эркаклар билан тенглаштира олмади. Аёлларнинг овоз бериш ҳуқуқи йўқ эди. Наполеоннинг ўзи ўзининг Фуқаролик Кодексининг маъносини тушунган. Унинг ёзишича, унинг ҳарбий ғалабалари ҳеч қандай маънога эга бўлмаслиги мумкин, лекин фуқаронинг ҳуқуқлари Наполеон учун аҳамиятли эди.⁹

Бунданқўринибтурибдики, “Наполеонкодекслари” ўшадаврнингмеъёрий-ҳуқуқийактисифатидажамиятдагибарчаижтимоиймуносабатларни тартибга солиб турган ва жамиятга тривожи учун муҳим аҳамиятга эга бўлган. Францияда ҳуқуқ соҳасига оид фанлар узоқ вақт давомида айнан “Наполеонкодекслари” асосида ўргатилар эди. Ушбу “Кодекслар” Италия, Белгия, Голландия, Полша, Швеция ва бошқа мамлакатларнинг фуқаролик кодекслари учун намуна бўлиб хизмат қилди¹⁰.

Хулоса ўрнида шунитаъкидлаш жоизки, бу икки буюқсий монинг дунё тарихига қолдирган меросина фақат ўздаври, балки бугунгунда ҳам жамият имизаъзоларинияна дафа олижтимоий муносабатларни амалга оширишга хизмат қилади. Соҳибқироннинг “Салтанатишларининг тўққизулушини машварат, тадбир ва кенгаш, бирулушини эса қилич билан бажожелтириш зарур”, “Куча долатда дир”, “Билагиз ўрбирни, билимиз ўрмингний қар” ва бошқа шукабидонос ўзлари бугунгунда ҳам ҳар жиҳатдан ибрат бўлиб хизмат қилади. Наполеон Бонапартнинг “Кодекслар”и эса “бутун XIXаср давомида ўзгармасдан, 2281 моддадан бор-йўғи 216 модданинг ўзгартирилганлиги, 2065 тамодданинг эса ўз ҳолига қолдирилган”¹¹ лиги ҳамдиққатгасазовордир. Ваҳоланки, сайёра миқдони шунослари учун бу икки манбанинг аҳамияти ҳали ҳануз гача катта дир. Наполеон Бонапартнинг қуйидаги: “Бошқарув сулуви ваномланиши ҳақиқатдан ҳам муҳим эмас. Агар барча фуқароларга долатли муносабатда бўлинса, уларнинг ҳавфсизлиги таъминланса, солиқлар, эҳсонлар ва муқофотлар бир хил миқдорда бўлса, унда давлатни бошқаришанча яхшиланади”¹², деб айтган фикрларидан ҳам императорнинг жамията ҳолида давлат бошқаруви гана қадар таъсир кўрсатишинияққоланглаганлигини кўришимиз мумкин. Бу улғусий моларнинг мазкур китобларида ифода этилган ғоя ва қарашлар нафақат ўздаври, балки бугунгунда ҳам келгуси авлодлар учун ҳам муҳим аҳамият касб этиши бежиз эмас.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. “Темуртузуқлари” – Т.: 1991
2. Эргашев Ш. Учбуюқ француз. -Т.: “Ўзбекистон” 2013
3. Тараборин Р.С «Кодекс Наполеона»-научный вестник УрАГС. №3(8) Екатирибург; 2009
4. Бонапарт Наполеон. «Наполеон. Афоризмы. 1769-1821». М.: «Фолео». 2009
5. Граф Лас-Каз. Мемориал Святой Елены. Книга 1. М.: «Захаров», 2014
6. https://uk.wikipedia.org/wiki/Цивільний_кодекс_Франції.

⁹<https://muegn.ru/uz/istoriya/hronologicheskaya-tablica-konsulstvo-i-obrazovanie-napoleonovskoi-imperii.html> © muegn.ru

¹⁰ <https://mywordworld.ru/uz/sochineniya/odnim-iz-vazhneishih-sobytii-v-istori-sila-kulta-imperiya-napoleona-pala/>

¹¹ Тараборин Р.С «Кодекс Наполеона»-научный вестник УрАГС. №3(8). Екатирибург. 2009. -С.4.

¹² Бонапарт Наполеон. «Наполеон. Афоризмы. 1769-1821». М.: «Фолео»; 2009. -С.46.

7. <https://muegn.ru/uz/istoriya/hronologicheskaya-tablica-konsulstvo-i-obrazovanie-napoleonovskoi-imperii.html> © muegn.ru
8. <https://mywordworld.ru/uz/sochineniya/odnim-iz-vazhneishih-sobytii-v-istori-sila-kulta-imperiya-napoleona-pala/>